

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **EEN WOORD DUURT OOK MAAR ZIJN AANTAL LETTERS. DE POËZIE VAN LIEKE MARSMAN**

Lieke Marsman (1990), overigens geen familie van, maakte de afgelopen jaren “een kleine zegetocht door de letteren”, zoals *NRC Handelsblad* het omschreef. Als tiener won ze tweemaal de Doe Maar Dicht Maar-poëziewedstrijd en in 2008 debuteerde ze met enkele gedichten in het literair tijdschrift *Tirade*, waarna Arjan Peters haar in *de Volkskrant* een “wonderkind” noemde. In 2010 verscheen haar debuutbundel *Wat ik mijzelf graag voorhoud* bij Uitgeverij G.A. Van Oorschot, die binnen één jaar tijd bekroond werd met de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs, de Liegend Konijn Debuutprijs en de C. Buddingh'-prijs en meer dan 3.000 keer werd verkocht. Begin 2014 verscheen Marsmans tweede bundel, *De eerste letter*.

In zijn bespreking van Marsmans debuut in *Tirade*, waarvan de dichteres ondertussen een vast redactielid is, waarschuwde Arjan Peters dat “een wonderkind ouder wordt en de tijd genadeloos kan zijn”. Iedere dichter die op het punt staat een tweede

bundel te publiceren staat onder druk. Maar een dichter die pas net de twintig gepasseerd is en een “wonderkind” genoemd wordt en die een “zegetocht” heeft gemaakt, staat misschien onder uitzonderlijk veel druk. “Omdat ik een held was”, opent de tweede bundel, waarna een menigte de armen van de ik-persoon afhakt en met stompjes en al op de schouders draagt “terug naar het kampement, waar ik een toost uit / mocht brengen”. Het citaat uit Rilkes *Het dagboek van Malte Laurids Brigge* dat als motto is opgenomen in *De eerste letter* eindigt met de woorden “de angst, dat ik niets zou kunnen zeggen, omdat alles onzegbaar is”. Ze vatten mooi de thematiek samen van de gedichten die volgen: angst, het onzegbare en de angst voor het onzegbare.

Dat *De eerste letter* een vervolg is op *Wat ik mijzelf graag voorhoud* is niet alleen te zien aan de vormgeving – voorop alleen de titel, achterop enkel een paginavullende foto van de dichter met een eigen citaat op het lichaam –, maar ook aan het feit dat een cyclus uit het debuut (‘Man met hoed’) in de tweede bundel wordt afgemaakt en aan de stijl die onbetwistbaar herkenbaar is. Overeenkomstig met zijn voorganger expliciteert deze bundel introspectie, zelfanalyse en slapeloosheid als inspiratiemiddel

Lieke Marsman, Foto Roger Cremers.

voor poëzie. Ook angst komt in het debuut voor, maar staat daar nog in de kast: “Er staat een kabinet waarin ik achter glas / mijn angst bewaar als relikwie.” *De eerste letter* is minder parlando dan Marsmans debuut, de toon is vastberadener, beheerster en zelfbewuster. Deze scherpere zelfreflectie zorgt ook voor een uitgebreide reflectie op taal, een thema dat al aanwezig is in *Wat ik mijzelf graag voorhoud*, maar dat zich in de nieuwe bundel op een meer geraffineerde manier nestelt in de schijnbaar anekdotische poëzie. De focus op taal en taalbewustzijn verraadt wellicht Marsmans achtergrond als student filosofie. Interessanter is dat het ons laat stilstaan bij een fenomeen dat we iedere dag gebruiken.

Wat Marsman doet met taal is wat volgens de Russische formalisten en de Praagse structuralisten alle poëzie doet: het schuift de taal op de voorgrond. Dit proces van *foregrounding* zorgt ervoor dat de “normale” functie van taal, het verwijzen naar iets in de werkelijkheid, naar de achtergrond verdwijnt. Marsman doet dit niet alleen door poëtische afwijkingen van de normale taal te gebruiken (metaforen, binnenrijm, alliteratie), maar vooral door taal zelf tot onderwerp te maken. In haar poëzie worden de samenstellingen van spreekwoorden geëxpliciteerd, de benamingen voor concepten in twijfel getrokken, de verschillende betekenissen van één woord overlopen en betekenisverschuivingen in kaart gebracht.

De relatie tussen taal en werkelijkheid is in Marsmans poëzie fascinerend en complex. Taal wordt zo concreet en tastbaar als de werkelijkheid, en die werkelijkheid wordt ontmaskerd als geheel bestaand uit taal. Woorden zijn dingen die je kunt aanraken (“trek een deken / van onverstaanbare spaanse woorden / over mijn hoofd”) en waar we zelf uit bestaan (“Ik zie hoe we zijn / opgebouwd uit lagen van / woorden”). Zelfs het meest talige dat er bestaat, beeldspraak, wordt bij Marsman tastbaar: “In de gordijnen hangen gordijnen een metafoor voor moeheid / te zijn.” Een woord kan zo concreet zijn dat het beangstigender wordt dan hetgeen waarnaar het verwijst: “Ik ben voor helemaal / niemand bang, maar wel / bang voor het woord / niemand.” En een concept kan zo voelbaar worden, dat je wilt dat iemand het wegneemt: “Ik sta met mijn open mond vol geluk / te wachten tot iemand het eruit pakt wil je / het geluk uit mijn keel pakken

zodat ik er / niet langer over struikel tijdens het praten misschien.” Maar het werkt ook andersom. Een gevoel in je buik blijkt uiteindelijk slechts uit woorden te bestaan: “Woorden / ze zwermen en kletsen en verenigen zich / in het bovenste stukje van je buik / waar ze de definitie van misselijkheid vormen.” En als we goed naar taal kijken, zien we dat het slechts uit nog meer taal bestaat: “Een woord / duurt ook maar zijn aantal letters.” Hoe dan ook is de relatie tussen taal en werkelijkheid niet vanzelfsprekend. Nog problematischer wordt het als we beseffen dat dit onderwerp wordt aangekaart in een werkelijkheid die zelf talig is.

Een aspect van de relatie taal-werkelijkheid waaraan Marsmans gedichten extra aandacht besteden, is het onzegbare. De herhaling van “waarmee ik wil zeggen” en “ik bedoel” in beide bundels onderstreept de onmogelijkheid om je succesvol in taal uit te drukken. Herformuleringen lossen het probleem niet op: je kunt nooit weten of wat jij wilt overbrengen ook zo aankomt bij de ander. Zoals in het gedicht ‘Ruimte’: “Ze heeft het over een kamerplant / ik denk aan een wagenpark.” Het doet denken aan Milan Kundera’s “Klein woordenboek van onbegrepen woorden” in *De ondraaglijke lichtheid van het bestaan*. Daar laat een woordenlijst met definities zien dat de personages verschillende betekenissen geven aan dezelfde woorden, waardoor er een afstand tussen hen groeit die nooit gedicht kan worden. Uit *De eerste letter* spreekt echter optimisme. De regels “de eerste keer dat je dit voelt / kun je dat nog niet uitspreken” dragen hoop in zich dat het de tweede keer wel lukt. Wat daarbij kan helpen is poëzie: “Ik kon hem zeggen / wat ik dacht omdat ik iets schreef / in mijn hoofd. Het was dit.” Harold Bloom schreef eens over de verzen van de Amerikaanse Elizabeth Bishop “dat ze zich op de rand bevinden van wat het belangrijkste is om te zeggen, maar zich niet zeggen laat.” Dat geldt zowel voor de thematiek in Marsmans gedichten, als voor de gedichten zelf.

Afgezien van een paar clichés die Marsman helemaal niet nodig heeft – bijvoorbeeld “we raken steeds meer van elkaar verwijderd” omringd door twee witregels – is deze bundel een waardig vervolg op *Wat ik mijzelf graag voorhoud* en een geweldige reflectie op taal. Uit beide bundels blijven regels nog lang nazingen.

“Een ruimte is van wie er vannacht het vaakst heeft geademd”

“Huid: de vitrage die ervoor zorgt dat / onze organen geen schaduwen hebben.”

“Dansen: denken dat je overal tegelijkertijd / kunt zijn, terwijl je alleen maar overal / heel snel weer weggaat.”

“Eenzaamheid is geen gevoel, // maar een serie handelingen”

Ik kijk ondertussen uit naar een woordenboek geschreven door Lieke Marsman. Op basis van haar eerste twee bundels heb ik stiekem al een begin gemaakt.

KILA VAN DER STARRE

LIEKE MARSMAN, *De eerste letter*, Van Oorscot, Amsterdam, 2014, 58 p; *Wat ik mijzelfgraag voorhoud*, 2010, 56 p.
